

УДК 355.48 (100)

Олександр Анатолійович Штоквиш

“ЗБРОЯ СТРАХУ”: ВИКОРИСТАННЯ СЕКРЕТНИХ ВИНАХОДІВ ВІЙСЬКОВО-ТЕХНІЧНОГО ХАРАКТЕРУ В КОНТЕКСТІ ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ ВІЙНИ

В умовах інтенсивного розвитку інформаційного суспільства, масової культури, глобалізації інформаційних процесів і демократизації стало очевидним виокремлення такого явища, як інформаційно-психологічна війна, з допомогою якої її суб'єкти вирішують як тактичні, так і стратегічні завдання. За трьохтисячолітню історію цього протиборства накопичений чималий арсенал форм, методів, засобів і прийомів його ведення. Одним із таких прийомів є здійснення інформаційно-психологічного впливу (ІПВ) на противника завдяки застосуванню невідомої зброї надпотужної дії або ж поширенню міфів про існування такої.

Питаннями наукового осмислення феномену “зброї страху” (“чудо-зброї”) в контексті інформаційних воєн займалися різні дослідники, зокрема: М. Волковський, А. Широкорад, А. Орлов. Проте в публікаціях цих авторів виклад зазначеної проблеми має здебільшого науково-популярний характер, інформаційно-психологічна складова такого прийому ведення боротьби виражена нечітко, не показано його історичний розвиток, не зазначається і зв'язок із терористичною діяльністю. *Мета* статті: дослідити генезу цього прийому боротьби в контексті інформаційно-психологічної війни та терористичної діяльності. *Завдання* статті: з'ясувати характер зв'язку між практикою застосування секретної зброї надпотужної дії і здійсненням інформаційно-психологічного впливу та організації терористичних акцій.

Сам термін “чудо-зброя” (Wunderwaffe), в його класичному розумінні, був ужитий із пропагандистською метою німецьким військово-політичним керівництвом на завершальному етапі Другої світової війни. Та спроби створити зброю надпотужної дії, яка здатна завдати ворогу значних втрат і вплинути на його моральний стан, здійсню-

валися споконвіку, відколи людські спільноти почали з'ясовувати стосунки на полі бою. Бойові колісниця, важко озброєна кіннота, металеві машини, бойові слони вражали уяву ворожих воїнів, сіяли страх у їхніх серцях і паніку в їх лавах. Уже при створенні самих примітивних винаходів подібного характеру передбачався подвійний ефект від їх застосування. По-перше, результат фізичної дії: завдання людських та матеріальних втрат. По-друге, психологічний вплив на супротивника, підрив його морального стану. Як правило, останній цінувався вище першого.

Стародавні документи, перекази та легенди містять інформацію про випадки застосування такої зброї. Щоправда зазначені джерела досить часто містять інформацію сумнівного характеру, а то й відверті небилиці. Так, якщо вірити легенді, наприкінці 3 ст. до н. е. завдяки винаходу давньогрецького ученого Архімеда був знищений флот римлян, які напали на грецьке місто Сіракузи. Суть винаходу полягала, начебто, у створенні, з розташованих у певному порядку воїнів із відполірованими до блиску мідними щитами, гігантського дзеркала, завдяки якому Архімеду вдалося сфокусувати сонячні промені й таким чином спрямувати вбивчий промінь на дерев'яні кораблі загарбників.

Відтак не зазнавши жодних втрат сіракузці позбулися загрози з боку небезпечно ворога. Погодьмося, такий результат дає право вважати цей винахід справжньою чудо-зброєю, а його творця — генієм. Щоправда більшість сучасних істориків скептично розцінюють цю оповідку, вважаючи її усього лиш легендою.

Але якщо спалення римського флоту Архімедом — тільки історична вигадка про застосування чудо-зброї, то спалення

римлянами, а точніше ромеями-візантійцями флоту київського князя Ігоря — історичний факт, відображений у низці історичних джерел, зокрема, у “Повісті минулих літ”. Згідно з літописом 941 року Ігор із великими силами рушив на Царгород. Після важкого бою з візантійцями русичі сіли в кораблі і відплили в море, де зіткнулися з ворожим флотом. І стали греки “через труби пускати вогонь на руські судна. І було видно страшне диво: вогонь літав уночі. Руські ж, побачивши полум’я, кидались у воду морську, намагаючись врятуватися, і тільки небагато з них повернулися додому. І, прийшовши на землю свою, розповідали вони: ... “наче блискавку небесну... мають у себе греки. І, пускаючи її, попалили нас; через те ми і не здолали їх” [5, с. 30—31].

Наведений уривок досить яскраво передає те враження, яке справив на наших предків візантійський винахід. Порівняння його дії з блискавкою — міфологічною зброєю руського язичницького божества — Перуна, поширення жахаючих розповідей (вогонь літав уночі) про нічну атаку ромеїв — все це свідчить про той психологічний вплив, якого зазнали русичі разом із нищівною дією невідомої зброї.

Щоправда надзвичайну руйнівну дію “грецького вогню” дехто з істориків вважає значно перебільшеною, а то і просто міфом [3, с. 70—74]. Але навіть якщо припустити, що чудесна зброя древніх лише яскравий міф, то усе ж міф цей створено штучно, з певною метою: вразити уяву потенціального противника, як говориться: нагнати страху і цим досягти для себе певних переваг. Тобто, говорячи словами фахівців сучасної інформаційно-психологічної боротьби, маємо справу з дезінформацією, спрямованою на деморалізацію противника.

Отже, аналізуючи стародавні джерела, спостерігаємо як спроби створення зразків надпотужної зброї, так і дезінформування ворожого стану щодо наявності такої на озброєнні власної армії. Відтак можемо зауважити, що при використанні зразків таємної суперзброї древніх, поряд із надзвичайно руйнівною її дією, не менш важливим (і це, зрозуміло, враховувалося її творцями) залишався психологічний вплив на противника. Тобто, вже здавна феномен суперзброї слід розглядати і як засіб фізичної руйнівної дії, і як засіб інформаційно-психологічної боротьби.

Дуже популярними з огляду на це були проекти стародавніх винахідників, які базувалися на використанні властивостей вогню: могли вивергати полум’я, дим, створювати потужні шуми — грім, свист, шипіння.

Із винайденням пороху, який сам до певного часу вважався чудо-зброєю, проектів

створення надпотужних знарядь руйнування на його основі значно побільшало. Насамперед це були різні артилерійські системи, зокрема гармати величезних розмірів як, наприклад, знаменита турецька бомбарда, відлита угорським майстром Урбаном. Вона прославилася під час осади Царгорода у 1453 р. На той час це була справжня чудо-гармата: калібр 610 мм, вага ядра 20 пудів (328 кг). Для її транспортування на позицію потрібно було 60 биків і 100 чоловіків. Скорострільність цієї гармати була лише 4 постріли в день, та попри це така гармата призводила до сильних руйнувань оборонних споруд міста й деморалізувала його захисників [6, с. 11].

Не менш відома й Цар-гармата московського майстра Чохова, яка хоча за весь період свого існування не зробила жодного пострілу, але, на думку багатьох фахівців, слугувала для демонстрації іноземцям — гостям московської держави військової могутності останньої. Тобто, як суто засіб ІПВ.

Від тих далеких часів до сьогодення інтерес до чудо-гармат то був значним, потім згасав, то знову спалахував із новою силою. Та все ж гармати ніколи не досягали такого статусу чудо-зброї, як їхні найближчі родичі — бойові ракети. Хоча останні з’явилися ще раніше артилерії, використовувалися ж переважно в мирних, потішних цілях — для фесерверків. Пізніше у XVIII—XIX ст. здійснюються спроби взяти їх на озброєння європейських армій, набувають розголосу випадки їх вдалого застосування.

Піонером у впровадженні ракетної зброї до війська вважається англієць Вільям Конгрев, який наприкінці XVIII ст. мав нагоду спостерігати дію бойових ракет в Індії, де місцеві війська застосовували їх у боротьбі з англійськими загарбниками. Перше використання у Європі (під Болонью, у 1804 р.) ракет, побудованих Конгревом, було невдалим, але при осаді Копенгагена їх застосування мало значний ефект. Після цього бойові ракети стають дуже популярними в багатьох європейських арміях.

Дуже цікавим видається те враження, яке справляла на сучасників Конгрева дія його винаходу. Наприклад, російський письменник П. І. Свіньїн, який відвідав у 1813 р. Лондон, опублікував після цього книгу “Щоденні записки у Лондоні”, де, поміж іншим, присвятив цілий розділ Конгреву і його винаходу. Зокрема, він зазначає, що ракети Конгрева у війні з Наполеоном, яка незабаром, “скоріше за все ознаменують своє пекельне призначення і збережуть нащадкам ім’я їх творця, полковника Конгрева. Якщо б біди від війн, які чиняться роду людському у війні, не були б бідами необхідними і умовними, якщо б у війні не вва-

жалося дозволенням і славним чинити ворогу будь-яку шкоду, то винахідник ракет цих заслугував би вигнання з лиця землі, як найбільший злочинець і винищувач роду людського, адже, безперечно, з часу відкриття пороху не було ще нічого винайдено більш смертоносного і шкідливішого за них” [1, с. 162—164].

Мабуть більш переконливо неможливо відобразити враження від руйнівної дії цієї нової зброї як у фізичному, так і в психологічному сенсі.

Та все ж попри обнадійливий перший досвід використання ракетної зброї захоплення останньою у XIX ст. швидко минуло: все ж ця техніка була недосконалою, а поява нарізної артилерії й конічних снарядів дала можливість вирішити низку труднощів, які були при застосуванні перших ракет (керіваність польоту та його дальність, влучність, витрати боєприпасів). До ракет як потужної зброї повернулися пізніше, а у другій половині XIX ст. ідеями їх використання цікавляться винахідники-аматори, як наприклад терорист-народоволець Микола Кибальчич, який крім захоплення проектуванням ракетного двигуна виготовляв ще й бомби для здійснення теракту.

Зараз важко впевнено стверджувати, чи не зумовлювалися ракетні захоплення Кибальчича його революційною діяльністю, але те що терористи всіх країн, які в ті часи широко розгортають свою діяльність, активно цікавилися новинками технічного прогресу, щоб поставити їх на службу терору, — відомий факт. Величезне значення в подібному виборі мала здатність тієї чи іншої зброї здійснювати значний психологічний вплив на великі маси людей. Такий, який, наприклад мав, динаміт — нова вибухова речовина надпотужної дії.

І це не випадковий результат. Скажімо чорний порох до цього використовувався європейцями у війнах понад 500 років, але особливою повагою у терористів не відзначався. Пояснити це не складно: окрім значно потужнішої вибухової дії ніж у пороху, динаміт справляв на тодішнього обивателя жахаюче враження. Певним чином це пояснювалося роллю преси (яка, до речі, теж у цей період оформлюється в ролі засобу масової інформації): перші успішні випробування динаміту широко висвітлювалися в газетах, особливо акцентувалися руйнівні наслідки вибуху.

Перша світова війна дала сильний поштовх пошуку нових видів озброєнь, у тому числі і тих, які були наслідком революції військово-технічного характеру. Авіація, танки, отруйні гази, підводні човни не лише завдавали противнику величезних втрат, але і вражали уяву солдат, сіяли страх, а часом призводи-

ли до паніки на полі бою. Але одна справа, коли дія цих “машин війни” обмежувалася саме полем бою, і зовсім інша — коли їх безжална міць спрямовувалася проти беззахисного мирного населення. Така боротьба має характер терору, і мала б відкидатися усіма ворогуючими сторонами, як недопустима з погляду цивілізованої спільноти.

Під час Першої світової війни такий підхід, за незначними винятками (як-от нічні бомбардування міст у тилу противника, торпедування пасажирських лайнерів) зберігався. А от у міжвоєнний період 1920—1940 рр. у військового керівництва деяких європейських країн стали переважати погляди іншого гатунку. На нашу думку, саме в цей період у низці військових доктрин відбувся певний нахил у бік симбіозу ідей інформаційної війни та тероризму з метою економії ресурсів, яких потребувала сучасна війна.

Вплинути на свідомість не лише ворожих солдат, а, насамперед мирного населення, з метою посіяти паніку в суспільстві, паралізувати роботу підприємств (насамперед оборонних), установ у тилу, нарешті, спонукати мирних жителів до тиску на власний уряд із вимогою припинення бойових дій і укладання миру — такий результат був би ідеальним для структур, які керували сферою ІПВ. Відтак, найпростіший спосіб досягнення подібного результату — тероризування мирних жителів, через, скажімо, масові бомбардування, артобстріли, тобто застосуванням зброї надзвичайно руйнівної дії.

У цьому випадку така зброя виступає у двох іпостасях: як засіб руйнування і як засіб ІПВ, тобто досягається подвійний ефект. Подібні сценарії ведення війни були в центрі уваги військового керівництва найбільш воєнничо налаштованих країн в період між Першою та Другою світовими війнами. Велику популярність у військово-наукових колах імперіалістичних держав здобули теорії, які розглядали пригнічення морального духу цивільного населення у ворожому тилу ударами з повітря як вирішальний чинник досягнення перемоги.

У 1926 році відомий апологет повітряної війни італійський генерал Дуе писав: “майбутня війна буде вестись проти беззбройного населення міст і проти великих промислових центрів”. У меморандумі начальника штабу ВПС Великої Британії маршала авіації Тренчарда, представленого вищому командуванню і уряду 2 травня 1928 року, зазначалося, що моральний ефект від стратегічних бомбардувань вище, ніж матеріальний. Населення країни не витримає масових авіаційних нальотів і може змусити власний уряд капітулювати. Відтак велике значення надавалося розвитку і вдоскона-

ленню дальньої бомбардувальної авіації як засобу нанесення масованих ударів по великих промислових містах і густонаселених районах у глибокому ворожому тилу [4, с. 11—12].

Зрозуміло, що такі бомбардування розглядають їхні організатори насамперед як засоби здійснення ІПВ та, водночас, їх можна трактувати як терористичні акції, оскільки, психологічний вплив, у цьому випадку, досягається завдяки сіянню страху, тероризації великих мас цивільного населення. Німецьке командування саме так і називало подібні акції. Так, 14 квітня 1942 р. верховне головнокомандування вермахту віддало німецьким ВПС наказ, у якому зазначалося: “Фюрер наказав у повітряній війні проти Англії перейти до більш агресивних дій. Відповідно до цього при виборі цілей необхідно віддавати перевагу таким об’єктам, нальоти на які найбільшою мірою позначаться на житті цивільного населення. Окрім ударів по портах і промислових об’єктах мають здійснюватися терористичні нальоти відплати по англійських містах” [4, с. 34].

До речі, термін “нальоти відплати” був саме пропагандистським трюком призначеним вселити німецькому народу впевненість, що “фюрер помститься за бомбардування німецьких міст, підняти моральний дух німців і підняти престиж фашистського керівництва в очах народу. Згодом терміном “зброя відплати” стали іменувати новий секретний винахід — ракети Фау-1 та Фау-2 (за першою буквою слова *Vergeltung* — відплата). Це було різновидом, так званої, чудо-зброї з появою якої керівництво Третього Рейху, плекало надії на перелом у війні на свою користь.

Зрозуміло, що зброя традиційна: танки, артилерія, авіація тощо, яку мають на озброєнні обидві воюючі сторони, здатна при умілому застосуванні посягати страх, паніку в лавах противника (масовий артналіт, бомбардування, танкова атака), але найбільше впливає на людей зіткнення з невідомими знаряддями руйнування, особливо коли вони методично й невідворотно сіють смерть у величезних масштабах. Такі способи ведення бойових дій наближаються за характером до актів терору і водночас є акціями ІПВ, особливо коли жертвою є мирне населення воюючої сторони. Саме з такою метою розглядало застосування ракетної зброї (літаки-снаряди Фау-1 та балістичні ракети Фау-2) керівництво Третього Рейху. В одному з документів верховного головнокомандування вермахту, підписаного Гітлером, зазначалося, що перевага Фау-2 “полягає в можливості діяти вдень і вночі без усякого попередження. Це буде ударом

по моральному духу англійців. Будь-який матеріальний збиток — справа другорядна” [4, с. 41].

Таким чином, якщо німецькі мілітаристи 1920—1930-х рр. розглядали ракетну зброю дальньої дії як засіб ураження військових і промислових об’єктів у глибокому тилу противника, то гітлерівське керівництво намагалось використовувати ракети насамперед для пригнічення морального стану населення Англії шляхом масованих бомбардувань густонаселених районів (“терористичні нальоти відплати”, за словами Гітлера), тобто для досягнення лише політичної, а не військової мети.

Водночас “зброя відплати” в руках лідерів фашистського рейху стала одним із головних козирів геббельсівської пропаганди. Починаючи з весни 1943 р., німецька пропаганда безупинно волала про “секретну зброю” фюрера, яка змінить хід війни і здобуде Німеччині перемогу.

Тільки в 1943 р. Гітлер тричі у своїх промовах згадував про “нову невідворотну зброю”. Геббельс за цей період у низці своїх виступів усіяло рекламував “секретну зброю” фюрера. “Наступальна зброя, яку ми застосуємо, говорив він виступаючи у січні 1944 р., — буде цілковито нового типу. Від неї не врятує ніяка оборона, ніяка тривога. Тут не допоможе ні зенітна артилерія, ні сирена. Я навіть не можу собі уявити страшного морального впливу від таких ударів” [4, с. 42].

Створюючи і роздмухуючи рекламу ракетам дальньої дії, гітлерівська кліка прагнула підтримати згасаючу віру німців у переможний (чи принаймні почесний) кінець війни для Німеччини, вселити в них впевненість і ентузіазм.

Зазначимо, що попри те, що основної мети — вивести Англію з війни німцям так і не вдалося досягти, моральний ефект перших ударів був досить значним. Особливо впливали на психіку характерний шум двигуна Фау-1 і момент падіння ракети, коли здавалося, що якась невидима сила переводить ракету в піке (насправді двигун, розрахований на певну кількість оборотів, вимикався і ракета падала). “Ця нова форма атаки, — писав Черчілль, — покляла на жителів Лондона тягар, мабуть, ще більш тяжкий, ніж повітряні нальоти 1940 і 1941 років. Стан невідомості й напруги дедалі продовжувався. Ні прихід дня, ні хмарність не втішали... Сліпа сила цього снаряду вселяла людині на землі почуття безпорадності” [4, с. 130—131].

Зрозуміло, застосування технічних пристроїв надзвичайно руйнівної сили вселяло страх, але некерована машина усе ж лишається “сліпою” і в людей зберігаються

певні шанси уціліти. Значно небезпечнішим, а відтак більш жахливим виглядає атака такої машини, керованої пілотом-смертником (камікадзе).

Наприкінці Другої світової війни подібні проекти активно розробляються у військових колах країн вісі. Гітлерівське керівництво розглядало, наприклад, можливість проведення терористичної атаки ракет V-1 керованих смертниками для підриву хмарочосів Нью-Йорка. Керовані камікадзе торпеди й ракети застосовували проти кораблів ВМС США японці, намагаючись цими атаками тероризувати американців. Як відомо, останні нанесли по Японії два ядерних удари, після яких японці припинили спротив.

У такому контексті ядерне бомбардування Хіросіми та Нагасаки 6 та 8 серпня 1945 р. було психологічною атакою американців на стратегічному рівні за місце у світовій політиці повоєнного періоду, початком періоду демонстрації сили у “холодній війні”.

Серпень 1945 р. вплинув на розподіл сил у світі. Почалася епоха “холодної війни” з її гонкою озброєнь, безкомпромісним інформаційно-психологічним протиборством і постійним відчуттям загрози вселенської ядерної катастрофи.

Ядерна зброя виявилася справді чудозброєю або суперзброєю для її володарів. Наявність у кількох держав ядерного арсеналу на довгі десятиліття убезпечило останні від агресії тих держав, які такої зброї не мали. Але це не зняло питання протистояння між самими державами — власниками ядерної зброї. Просто це протистояння реалізовувалося не на полях битв, а в інформаційному просторі. Головним об’єктом ураження стала індивідуальна й масова свідомість. Ідеологічна диверсія, дезінформування, спеціальної інформаційної операції, всі різновиди маніпулювання свідомістю використовувалися в протистоянні двох супердержав СРСР і США та їх союзників. І така форма дезінформації, як міф про створення чудо- чи суперзброї, була активно використана.

Яскравим прикладом застосування спеціальної інформаційної операції, спрямованої на підрив потенціалу держави-супротивника шляхом розхитування, руйнування її економіки періоду “холодної війни”, може бути операція США з дезінформації СРСР у сфері розробок космічної зброї, пов’язана з програмою “Стратегічної оборонної ініціативи” (СОІ). Дезінформаційні заходи були спрямовані на вище воєнно-політичне керівництво колишнього СРСР.

Основними цілями дезінформації були:

- послаблення обороноздатності Радянського Союзу через підрив економіки;

- нав’язування керівництву СРСР думки про перевагу американської воєнної науки в галузі космічної зброї;
- змушування СРСР до витрат значних коштів на розробку нереальної програми.

Для реалізації дезінформаційної програми було сфальсифіковано експериментальні випробування. 10 червня 1984 року експериментальна ракета-перехоплювач, яка була запущена американцями в рамках проекту СОІ з атолу Кваджалейн у Тихому океані, безшумно досягла висоти 150 кілометрів, і буквально рознесла вщент боєголовку міжконтинентальної балістичної ракети “Мінітмен”. Таке повідомлення мало викликати стрес і перегляд майже всієї стратегії Радянського Союзу, але завдяки використанню комплексних методів збирання, перевірки та аналізу всієї отриманої інформації керівництвом СРСР було проінформовано стосовно справжнього перебігу подій із цього приводу.

Слід підкреслити, що фахівці США, подаючи таку інформацію, дотрималися майже всіх вимог щодо успішного впровадження дезінформації і навіть провели експериментальний запуск ракети. Крім того, навіть американські конгресмени не були проінформовані про реальний задум цього проекту. Щоб забезпечити видимість успіху, випробування насправді сфальсифікували шляхом встановлення на ракеті-мішені радіомаяка. На ракеті-перехоплювачі встановили приймач. Влучення в ціль виглядало блискуче і в Конгресу питань не виникло.

Для доказу неймовірності втілення такої ідеї в життя керівництво Радянського Союзу виділило значні кошти на наукові розробки в галузі космічної зброї та здійснило велику кількість заходів щодо перевірки факту запуску та перехоплення ракети. Дезінформацію було виявлено, але той факт, що СРСР був змушений відволікати від розробок основних програм та виділити додаткові (значні) кошти у відповідь на інформацію такого роду, вже підтверджував частковий успіх проведення дезінформаційної операції.

Механізм упровадження дезінформації базувався на практичній імітації успішного випробування й розгляді результатів експерименту в державних установах США для можливого витоку цієї інформації до розвідувальних служб (СРСР та дружніх із ним держав). Цікаво, що ЗМІ було використано як для підтвердження вірогідності “таємної інформації” для розвідувальних служб СРСР, так і для введення в оману власного уряду [2, с. 224—225].

Саме на період “холодної війни” припадає розквіт міжнародного тероризму, го-

ловною особливістю якого є активне використання форм і методів інформаційно-психологічної війни, зокрема, маніпулятивних технологій, пов'язаних із застосуванням зброї надпотужної дії. Досить часто у ЗМІ “проскакує” інформація щодо заволодіння тією чи іншою терористичною організацією компонентами для створення ядерної зброї. За останні 20 років терористи, крім звичайної стрілецької зброї і традиційної вибухівки, неодноразово використовували ракети “Кассам”, виготовлені кустарним способом, зразки хімічної та бактеріологічної зброї.

А найгучніший теракт ХХ століття — теракт смертниками із Аль-Каїди хмарочосів ВТЦ, вчинений на захоплених літаках був, по суті, реалізацією сценарію, розробленого в надрах військової машини Третього Рейху.

Терористів цікавить, насамперед, зброя, застосування якої обіцяє якомога більший психологічний ефект. Утім, як це було і тисячі років тому.

Висновки. Здійснення інформаційно-психологічного впливу на противника завдяки

застосуванню невідомої зброї надпотужної дії або ж поширенню дезінформації про існування такої і в давні історичні часи, і на сьогодні є перспективним прийомом досягнення успіху як на полі бою, так і за умов не збройного конфлікту. Водночас зберігається загроза використання подібного прийому боротьби з боку міжнародного тероризму. Відтак, на нашу думку, ця проблема потребує пильної уваги науковців із метою вироблення оптимальних моделей застосування цього прийому ведення інформаційно-психологічної боротьби та протидії йому.

Література

1. **Вороб'єв Б.** Циолковский / Б. Вороб'єв. — М. : ЖЗЛ, 1940. — 262 с.
2. **Нарис** теорії і практики інформаційно-психологічних операцій / М. Т. Дзюба, Я. М. Жарков, І. О. Ольховой, М. І. Онищук) : навч. посібник. — К. : ВІКНУ, 2006. — 486 с.
3. **Николаев Д.** Оружие, которое не спасло Византию / Д. Николаев // Время искать. — М. : Мол. гвардия, 1990. — 254 с.
4. **Орлов А. С.** Чудо-оружие: обманутые надежды фюрера / А. С. Орлов. — Смоленск : Вече, 1999. — 410 с.
5. **Повість** минулих літ. Літопис. — К. : Веселка, 1989. — 223 с.
6. **Широкорад А. Б.** Чудо-оружие Российской империи / А. Б. Широкорад. — М. : Вече, 2005. — 416 с.

В статье исследуется генезис феномена “оружия страха”, то есть осуществление информационно-психологического влияния на противника благодаря применению неизвестного оружия сверхмощного действия или же распространению мифов о существовании такового.

Ключевые слова: информационно-психологическое влияние, информационно-психологическая война, “оружия страха”, “чудо-оружие”, “оружие возмездия”.

The genesis of the phenomenon “weapons of fear”. i. e. realization of information-psychological influence on the enemy due to the use of unknown weapons of superpower performance, or due to the spread of myths about its existence, is studied.

Key words: information-psychological influence, information-psychological warfare, “weapons of fear”, “vengeance weapons”.